

Otázka: Religionistika

Předmět: Základy společenských věd

Přidal(a): A.M.

Religionistika:

- – společenská věda, která se zabývá studiem náboženství
- – popisuje a srovnává jednotlivá náboženství, usiluje o vědecké zkoumání a vysvětlení náboženství jako kulturního jevu
- – je objektivní – nerozhoduje o pravdivosti jednotlivých náboženství
- – čím se zabývá: popis, srovnávání, klasifikace, třízení a hledání společných znaků jednotlivých náboženských systémů
- – existence či neexistence Boha z hlediska víry není podstatná
- – vznik ve druhé polovině 19. století – Friedrich Max Müller – 1873 – kniha Úvod do religionistiky
- – religionistika zkoumá náboženství zvnějšku na rozdíl od teologie, která zkoumá náboženství zevnitř
- – historická religionistika – studuje dějiny náboženství
- – srovnávací religionistika – porovnává různé náboženské jevy

x

Teologie:

- – nauka o Bohu, bohosloví
- – vychází z předpokladu, že Bůh existuje
- – systematicky vykládá náboženské zjevení pro potřeby věřících – opírá se o víru

Náboženství

- - označuje projevy lidského vztahu k vyšší, nadlidské moci
- - představuje propojení („most“) mezi světem hmotným a duchovním
- - v nejrůznějších podobách součást kultury lidstva (provází ho v celých dějinách)
- - cesta pro člověka, jak pochopit vesmír, svou existenci, jak dát životu význam a cíl a vyrovnat se s vlastní smrtelností
- - zakořeněno ve společnosti - tradice, svátky, pojetí člověka a jeho důstojnosti, vztahu k životu a smrti

Znaky náboženství:

- - univerzálnost - snaha najít klíč ke všemu
- - původ světa - vysvětlení počátku a možného konce světa
- - osobnost - vytvoření osobního vztahu s transcendentální skutečností
- - etika, výchova, morálka styl života

Složky náboženství:

- předmět víry → bůh/božstvo (mono/polyteismus)
- symbolika - symboly podtrhují víru, vzkaz, posvátnost symbolu - kodex užívání symbolu
- modlitba - zprostředkování jednostranného vztahu, psychologická funkce - uklidňující charakter
- obřad - uctívání v době svátků, slavnosti
- posvátná zvířata - egyptský, starověký polyteismus - božstva, obětování - beránci, karmický systém - kráva
- posvátná místa - sloužící k oslavě božstva, dříve „kousek šutru“, později posvátné stavby
- posvátné předměty - zhmotnění symboliky, umocnění vztahu k náboženství, modly = předměty, které mají být připodobněním samého boha
- poslové a poselství - proroci, zvěstování = posvátné sdělení věroučného obsahu → utvrzování náboženství

Podoby náboženství a náboženských přesvědčení

- - **animismus**: víra v existenci samostatné, nesmrtelné duše a duchovních bytostí, naplňujících svět
- - **fetišismus**: forma animismu, uctívání neživých přírodních nebo umělých předmětů (fetišů), jimž připisuje magických vlastností
- - **totemismus**: představa, že nějaká skupina lidí (rodina, kmen,...) souvisí s nějakým společným prapředkem, jenž je symbolizován totemem, jehož uctívání uctívání
- - **polyteismus**: uznává více bohů a bohyň pro různé pozemské záležitosti (např. plodnost, válka, láska, osud, počasí,...); staré Řecko, Řím, hinduismus,...
- - **panteismus**: ztotožňuje boha s přírodou, bůh je přítomen ve všem (i v člověku), vše prostupuje
- - **monoteismus**: uctívá jediného boha; judaismus, křesťanství, islám
- - **henoteismus**: zná více bohů, ale jeden je nejvyšší
- - **deismus**: bůh svět sice stvořil, ale dále do něj již nezasahuje
- - **synkretismus**: přebírá prvky jiných náboženství do toho svého; antický Řím
- - **ateismus**: popírá existenci boha, někdy protináboženská angažovanost
- - **skepticismus, agnosticismus**: přesvědčení, že boha nelze poznat a rozhodnout, zda existuje

Hinduismus

- vzniká od poloviny 2. tisíciletí př. Kr.
- míšení náboženství Árijů přicházejících ze severu do Indie s místními staršími kultury

Vývojová období a posvátné texty:

1. Starovědské období (1500-1000)

- **védy**: ze sanskrtu - „vid“ = vědění, poznání pravdy, posvátná tradice, obětní uctívání
- Rgvéd, Sámavéd, Jadžurvéd, Atharvavéd; nejstarší část hinduistických textů
- obsahují mantry (hymny, modlitební formule), bráhmany (návody na používání formulí), áranjaky (texty pro poustevníky), **upanišady** (tajné filozofické nauky)

2. Období obětní mystiky - bráhmanismus (1000-750)

- vznik kastovního systému, učení o reinkarnaci, nirváně, o privilegovaném postavení bráhmanů (kněží)

3. Období upanišad (750-500)

- filosoficko-náboženské texty; tajné nauky se stávají náboženstvím duchovní elity

hlavní téma: spojení átmanu a brahmy cestou meditace a skutků

- k hinduismu se hlásí zhruba **900 milionů lidí** a je třetím nejrozšířenějším náboženstvím na světě

- spíše než náboženství v evropském slova smyslu - **dharma** (držmo, způsob bytí) → všeindické pojetí vesmírného řádu, zákonů přírody i společnosti, dva koncepty:

vaidika dharma (védské držmo) a sanátana dharma (věčné držmo)

- k různým druhům dharmy patří i **neortodoxní směry**, které nevycházejí z učení Véd, jako například buddhismus, džinismus, sikhismus, tantra ad.

- k **ortodoxním směrům** se řadí např. sánkhja, jóga, védánta

- Hinduistická literatura mimo védy a upanišady: sútry, purány, Mahábharáta (jejíž součástí je Bhagavadgíta), Manuův zákoník, Rámajána

- Hinduismus má několik posvátných měst, např. Kashi nebo Avanti, či míst - Ganga → posvátné obřady, Himaláje

- hlavní bohové hinduismu jsou tři:

Brahma – vševědoucí **Tvůrce** světa, jeho podoba má 4 hlavy

Šiva – vládne nad životem a smrtí, nad mírem a nad válkou, přezdívají ho **Ničitel**

Višnu – pečuje o lidi a stará se o vodu, když je lidstvu nejhůře, přichází na Zem v některé ze svých podob (jeho nejznámější podoby jsou Buddha, Kršna a Ráma), také řídí reinkarnaci;

Udržovatel

- je i nespočet dalších bohů a duchů např. místního charakteru

Praxe hinduismu

- víra, oběť, správně provedený rituál, oddanost bohům a jejich uctívání (bhakti)

- v období upanišad vyvstává odlišné pojetí:

- **brahma**: tvůrčí princip světa, velká duše, z níž vše vyšlo a vše spočívá

- **átman**: projev brahma v člověku (já, které je nesmrtelné, věčná duše)

„Veškerenstvo je brahma, však brahma je átman v nás.“

- učení o **převtělování duší**: veškeré skutky (karman) rozhodují o naší budoucnosti, nejde o dosažení zrození ve vyšším stupni, ale o **osvobození se** (mokša) **z koloběhu** rození (sansára) pomocí askeze, nenásilí (ahinsá) a vědění, pochopení toho, co je nepomíjející, sjednocením átman a brahma, pak se člověk nevrací do koloběhu

Kastovní systém (varny)

- původně rozřazení společnosti na základě různotvárnosti založené na duchovním vývoji

- zneužito prosazováním teorie nadřazenosti na základě původu (pasáže ve védských spisech dědičnou nadřazenost zásadně vylučují)

bráhmani: kněží

kšatriové: válečníci

vajsjové: svobodní lidé, zemědělci a řemeslníci

śúdrové: služebníci a dělníci, bezzemci

Pozn. Párjové: příslušníci některých neárijských kmenů, žijící mimo kastovní systém, na okraji společnosti v chudobě a podřadných zaměstnáních, tzv. **nedotknutelní** (Indové se jich ovšem fyzicky neštítí, opovrhují jimi)

Buddhismus

- nábožensko-filozofický směr, který se vyvinul cca před 2500 lety v severovýchodní Indii

- bývá označován za **ateistické** náboženství – v textech se sice objevuje božstva, avšak na rozdíl od teistických náboženství jsou tato božstva považována za běžné smrtelné a nevědomé bytosti podobně jako lidé nebo zvířata, pouze je převyšují svými schopnostmi a dlouhověkostí

- patří mezi nejrozšířenější světová náboženství, má okolo půl miliardy stoupenců

- Trojí členění buddhismu – Hínajána, Mahájána, Vadžrajána

- Buddhistické texty – Tipitaka, džakaty, Vinaja, Mahájánové sútry, Buddhistické tantry

- stojí na učení Siddhártha Gautamy – Buddhy:

Siddhártha Gautama (563-483)

- kšatria, syn vládce malého státu na úpatí Himálaje, po setkání s krajní nouzí a smrtí odchází v 29 letech z paláce od manželky a syna hledat cestu k řešení lidské bídy

- cesta askeze nepřináší podle něj vysvobození z koloběhu zrození, až v 35 letech prožil probuzení/osvícení (bódhi), dospěl pravého poznání – stal se Buddhou

- do konce života putuje jako kazatel, vyučuje je **4 pravdám**, shromažďuje žáky a zakládá mužské i ženské mnišské komunity, odmítá kastovní systém

Čtyři ušlechtilé pravdy

Všechno žití je strast.

Původ utrpení je v žádosti, žízni po životě.

Odstraněním žádosti se ruší utrpení.

Osmidílná cesta k odstranění utrpení.

Osmidílná cesta - cesta středu - vede k Zastavení koloběhu neustálého znovuzrovnání, k nirváně, což je cesta k nestvořenému, v němž není vznikání, zanikání ani změny. Souvisí s buddhistickými meditacemi, které sledují mravný život, ovládnání smyslů, soustředění mysli a bdělost. Jde o **správný názor, myšlení, řeč, jednání, usilování, pozornost, rozjímání a soustředění**.

Etické zásady buddhismu:

Nezabíjej živé.

Neber, co ti nedávají.

Nemluv nepravdu.

Nepij opojné nápoje.

Nebud' necudný.

Judaismus

- Judaismus a jeho dějiny spjatý s dějinami Izraele a židovského národa
- Bůh Izraelův (hebr. **Jahwe**, staročes. Hospodin) je všemohoucí, věčný, stvořitel a Pán všeho. Svobodně stvořil svět a člověka, svobodně si vyvolil lid Izraele, aby s ním uzavřel smlouvu.
- vznikl jako kmenové náboženství hebrejských kmenů přibližně ve 2. tisíciletí př. n. l.
- Podle Tóry jsou předky izraelského národa tři praotcové - **Abrahám, Izák a Jákob** - tito jsou líčeni jako lidé, kteří věřili v jednoho Boha.
- Jákob měl 12 synů, z nichž povstalo 12 kmenů, které se jednotně nazývaly Izraelem
- Po vyjití z egyptského otroctví jim byl skrze **Mojžíše** dán Boží zákon - **Tóru** → „vznik“ židovského náboženství
- **Starý zákon** - Proroci, Spisy, Hagiografy (žalmy, přísloví, Píseň písní - Šalamoun), Pentateuch → tóra, pět knih Mojžíšových:
  1. Genesis - vznik světa, velká potopa, Abrahám, smlouva s bohem, Izák, Jákob Mojžíš
  2. Exodus - cesta židů do Země zaslíbené, desatero
  3. Leviticus - popis Šalamounova chrámu
  4. Numeri
  5. Deuteronomium
- **Talmud** - židovský zákon předávaný ústní podobou, vyučuje ho otec, má 2 části: Mišna - stěžejní Mojžíšovo učení, čtení z tóry a Gemara - jak žít podle tohoto učení

Historie Izraele

Nejde o historický popis v přísném smyslu (pro mnoho událostí i historickou existenci osob chybí mimobiblické doklady). Jde o náboženský význam tradovaných událostí pro život jednotlivce i lidu.

1. **patriarchové** (Abraham, Izák, Jákob a jeho 12 synů) cca 1800 př. Kr.
2. **exil** v Egyptě a vysvobození z něho, putování pouští (Mojžíš, Jozue)

3. obsazení **Palestiny** – zaslíbené země (soudcové)
4. **králové** (Saul, David, Šalomoun) cca 1000 př. Kr.
5. rozdělení království na severní Izrael a jižní Judsko, postupný **zánik** obou států, **babylónské zajetí** (proroci) cca 900-500 př. Kr.
6. **obnova** náboženského a národního života pod perskou vládou, později pod nadvládou Seleukovců, Ptolemaiovců a **Římanů** do přelomu letopočtu
7. **Ježíš** a rané křesťanství, židovská válka, **dobyť Jeruzaléma**, **rozptýlení židů**, **rabínské židovství** navazující pobiblická historie

Typy judaismu:

- **Ortodoxní** – lpí na zákonech, tradicích
- **Reformní** – důraz na lidskost a etiku, dovoluje odchylky, VB, Německo, např. žena může být rabínkou
- **Konzervativní** – pojítko ortodoxního a progresivního jud., důraz na hebrejský jazyk a židovskou kulturu
- **Mystický** – kabala – důraz na čísla a písmena, mystická aplikace některých článků víry, objasnění smrti, posmrtného života

Židovské svátky:

- **Šabat** – den odpočinku, svatý den, sedmý den týdne, nejdůležitější židovský svátek, daný Desaterem.
- **Pesach** – svátek nekvašených chlebů
- **Roš ha-šana** – židovský Nový rok
- **Simchat Tóra** – radost z Tóry, oslava skončení ročního cyklu čtení z Tóry.
- **Chanuka** – svátek světel, svátek znovu zasvěcení Chrámu

Židovské tradice:

- **Pohřeb** – židé nejsou zpopelňováni, po smrti blízkého člověka se po dobu sedmi dnů

nevzdalují od domova, do synagogy jdou pouze během šabatu, muži se po celý týden neholí, na hroby je zvykem dávat kamínky (nikoli květiny)

- **Obřízka** – 8. den po narození, chlapci/děvčeti je uděleno židovské jméno, pouze chlapec je obřezán
- **Bar micva** – chlapec (13let), či děvče (12let), je vyvolán ke čtení tóry, stává se povinným vykonávat všechna přikázání Tóry a žít podle nich

- **Judaismus a Křesťanství** – komplikovaný vztah, křesťanství se považuje za pokračovatele a nástupce judaismu, v mnohém odporuje Tóře: učení Nového zákona v rozporu s tórou, Ježíše nepovažují judaisté za mesiáše, považují trojiční dogma za projev polyteismu

- **Judaismus a Islám** – také komplikovaný vztah, Korán obsahuje učení, které je v rozporu s Tórou, tudíž se nejedná o písmo boží, Judaismus neuznává Mohameda jako posla božího

Křesťanství

- patří mezi monoteistická náboženství

- jedno z nejrozšířenějších náboženství

- příslušnost ke křesťanství dána křtem a osobním přijetím určitého vyznání víry

- vzniklo v **Palestině** – 1. století našeho letopočtu

- založeno na učení **Ježíše Krista** (syn Josefův a Mariin, ve 33 letech se stal kazatelem, požadoval lásku ke všem lidem rovnou)

- křesťané uznávají Ježíše Krista jako spasitele a Božího syna, uznávají křest, očekávají Kristův druhý příchod

- na začátku konflikt s oficiálním židovstvím → ukřižování Ježíše → na základě kázání **apoštolů** křesťanství roste a přestává se omezovat jen na židy, církev zapouští kořeny mezi pohany

- Křesťané věří, že Ježíš zemřel na kříži, třetího dne byl vzkříšen, 40 dní se ukazoval některým ze svých stoupenců a poté v těle vstoupil na nebe

- Následně byl učedníkům seslán Duch svatý, který ve světě stále působí.
- Kristus přijde opět ve své slávě na konci věků při vzkříšení mrtvých a definitivně přivede lidstvo do Božího království
- existuje jen jeden Bůh, který je věčný a neviditelný, existuje však ve třech osobách jako Bůh Otec, Syn a Duch svatý, kteří sdílejí jediné božství (svatá trojice)
- **Bible** = slovo Boží - svědčí o působení Boha v dějinách
- Desatero
- historie raného křesťanství viz filosofie
- **křesťanské svátky:**

Velikonoce - Ježíšovo vzkříšení (3 dny po ukřižování) - první neděle po prvním jarním úplňku

Vánoce - 24. prosince - vtělení Krista do Ježíše

Letnice - svatodušní svátek připomínající 1. zjevení Ducha svatého

Odnože křesťanství:

Katolictví - dogmata (=pravdy považované za zjevené)

- do církve se vstupuje pomocí křtu, víra v Ježíše Krista
- katolická církev je Kristovo tělo a propojuje tak živé a mrtvé kdekoliv na zemi

Protestantství - zjednodušení kultu, odmítání celibátu a mnišství, neuznává svaté, nejvyšší autoritou je Bible, svoboda myšlení

Pravoslaví (ortodoxie) - uznávají ikony, Bibli, zhruba 200 dnů v roce se má podřídit postu, Velikonoce jsou nejdůležitější svátek v roce

Islám

- monoteistické náboženství založené na učení proroka **Mohameda**, náboženského a politického vůdce působícího v **7. století**.
- Stoupenec islámu se nazývá **muslim**, což znamená „ten, kdo se podřizuje (Bohu)“
- Počet muslimů je zhruba **1,5 miliardy**, což z islámu činí po křesťanství druhé největší náboženství světa.
- jedná se o jedno z nejprogresivnějších a nejagresivnějších současných náboženství
- **Alláh**: stvořitel světa, všemocný, milosrdný
- víra v **poslední soud** a zvážení dobrých a špatných skutků člověka → nebe či peklo
- **Články víry**: Víra v jediného Boha, Víra v anděly i džiny, Víra ve všechny seslané Knihy, Víra v posly Boží, Víra v soudný den, Víra v Osud, dobrý či špatný, že všechno, co se děje, se děje s vůlí Alláha
- Alláh sesílal lidem **proroky** (Ibrahím, Músa, Ísa ibn Marjam), ale největším prorokem je Mohamed (570-632), začal učit po zjevení archanděla Džibríla (Gabriela) v Mekce, kde došlo ke konfliktu se tamějšími náboženskými vůdci, proto 622 uprchl do Medíny (hidžra, počátek islámského letopočtu); 630 dobývá Mekku, ovládne Ka'abu a zasvětil ji Alláhovi
- krátce po Mohamedově smrti byly sesbírány záznamy jeho zjevení a byl vytvořena posvátná kniha božího slova seslaného s nebe - **Korán**; základní kniha islámu, veršovaná sbírka božích sdělení věřícím, kterou podle muslimů Mohamedovi nadiktoval prostřednictvím archanděla Gabriela sám Bůh, dělí se na 114 súr; obsahuje vyjádření k mnoha otázkám teologickým, etickým, společenským (rodina, sňatek, právo)
- během dalších dvou století vypracovávají teologové a právníci zákon zvaný **Šarí'a** (islámské právo), tvořený Koránem a Sunnou (Mohamedovy starší výroky), vzor k následování každému muslimovi, závazný kodex chování
- svatá města: Mekka, Medina - hrob s Mohamedovými ostatky, Jeruzalém
- mešity - vyzouvání, zahalená hlava a ramena, fontány - povinná očista, zákaz zobrazování Alláha

- brutální tresty za porušení modlitby

Pět sloupů víry

1. Vyznání víry (šaháda): „není boha kromě Boha a Muhammad je jeho prorok“
2. Modlitba (salát): 5x denně, každý sám, nebo společně v mešitě
3. Půst (saum): v měsíci Ramadán (jíst, pít, kouřit, pohlavně se stýkat od úsvitu do soumraku) (nevztahuje se na děti, těhotné ženy, starce a nemocné)
4. Almužna (zakát): muslimové odevzdávají 2,5 % příjmů a část svého majetku na dobročinné účely
5. Pouť do Mekky (hadždž): aspoň jednou za život, očisťuje od hříchu

Sunnité - neuznávají za proroky další následovníky Mohameda, cca 80% navzájem

Šíité - uznávají i následovníky Mohamedovy znepřátelení

Sekty

- náboženská skupina odštěpená od církve
- patří do nich i tzv. **destruktivních kultů** omezující svobodu svých členů a ohrožujících společnost
- důraz na bezvýhradnou poslušnost vůdci nebo vedení
- utajování informací o svém učení a praxi před veřejností; uzavřenost, nezájem o život vnější společnosti, pocit výlučnosti a nadřazenosti
- upevňování strachu, omezování svobody jednotlivce, vyžadování obětí od členů
- vytváření izolace člena od jeho rodiny, přátel, dřívějších zájmů
- uzavřenost organizace vůči kritice; nemožnost důstojného odchodu z organizace

- **Znaky** sekt: náborové praktiky „mise“, vlastní učení a teorie, předpovídání konce světa, životní styl, etika, morálka, systém hodnot, příkazů a zákazů

- Dělení sekt podle původu:

- Inspirované křesťanstvím – Mormoni, Svědci Jehovovi, Adventisté
- Inspirované východním náboženstvím – Hare Kršna
- Sebezdokonalovací – Scientologická církev

- Důvody, proč lidé vstupují do sekty: reakce na životní zátěž, potřeba jistoty, řádu, oddanosti, autority, seberealizace, projev protestu a úniku od světa